

Tilburg University

Enkele associatieve overwegingen naar aanleiding van een drievoudige zelfmoord

Oei, T.I.

Published in:

Forensisch psychiatrische snippers (zesde herziene druk)

Publication date:

2011

Document Version

Peer reviewed version

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Oei, T. I. (2011). Enkele associatieve overwegingen naar aanleiding van een drievoudige zelfmoord. In T. I. Oei (Ed.), *Forensisch psychiatrische snippers (zesde herziene druk)* (pp. 443-446). Wolf Legal Publishers (WLP).

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Verschenen in: T.I. Oei, *Forensisch psychiatrische snippers*, WLP, Nijmegen, 2011, p. 443-446

Enkele associatieve overwegingen naar aanleiding van een drievoudige zelfmoord

T.I. Oei

De 56-jarige vrouw en haar twee dochters van 29 en 30 die dinsdagavond 16-08-2010, opgehangen werden teruggevonden in het voorportaal van hun woning in Dalhem (Visé, provincie Luik), hebben zelfmoord gepleegd na een *collectieve zinsverbijstering* (cursief van TIO). Dat blijkt uit het onderzoek van de wetsdokter van het parket van Luik.

Het was de bewoner van het huis die de lichamen van zijn echtgenote en twee dochters dinsdagavond ontdekte. De federale gerechtelijke politie van Luik en de wetenschappelijke politie gingen ter plaatse.

Het voorkomen van collectieve waan (zie de bovenstaande term: collectieve zinsverbijstering), dan wel een collectieve psychose op basis van een groepsollusie komt niet zo vaak voor. Het gaat dan om het verschijnsel collusie, waarbij door drang of dwang, macht en onmacht mensen elkaar interactief in een onnatuurlijke psychische of psychotische wurggreep houden. Gemeenschappelijke ideologie, quasireligieuze elementen, grootheidsideeën van de sekte- of bendeleider worden al of niet harmonisch met elkaar vervlochten tot een werkzame substantie, die tot de loyale medewerking van de volgelingen moet leiden.

In Guyana doodde de Amerikaanse dominee Jim Jones¹ zijn volgelingen (ruim 900) door middel van massale vergiftiging omwille van de socialistische heerschappij (al of niet in het hiernamaals?). De voorganger had een Messiaswaan en dichtte zichzelf een rechtstreeks contact toe met hogere machten. Dergelijke verschijnselen, ofschoon psychiatrisch gezien divers van aard, - al of niet ingegeven door irreële, psychotische, motieven, - komen ook thans voor.

---

¹ Hij (Jim Jones) hield hen voor dat de Guyaanse strijdkrachten onderweg waren om hen te martelen en te doden, vanwege de moord op Leo Ryan. Jones stelde dat het tijd was om 'waardig te sterven' en leidde een naar eigen zeggen 'massale zelfmoord voor de glorie van het socialisme'. Iedereen kreeg limonade met cyaankali te drinken; wie niet wilde, werd gedwongen om te drinken, kreeg een inspuiting met cyaankali of werd doodgeschoten door de tempelwachters. Jim Jones zelf eindigde met een kogel in zijn hoofd.

Bijvoorbeeld wanneer in naam van een hogere macht, de Jihad, uitgesproken door een al of niet hoge geestelijke (dan wel als geestelijke autoriteit bestempelde persoon), zelfmoordcommando's (om religieuze/politieke/ideologische redenen) zichzelf wat aandoen. Maar deze doen dat in het bijzonder met het doel anderen (de beoogde tegenstanders, of de ongelovigen) mee te slepen in hun gang richting het hiernamaals, alwaar ze ervan overtuigd zijn dat hun een martelaarsbejegening ten deel zal vallen, terwijl de bedoelde slachtoffers voor eeuwig zullen worden veroordeeld.

Het is niet duidelijk of zo'n psychische (en wellicht ook partieel ideologische) stoornis ook de achtergrond vormt van de drievoudige zelfmoordactie in Dalhem. Daartoe ontbreekt ons de noodzakelijke informatie ter zake, maar dat hier en daar in de wereld dergelijke verschijnselen plaatsvinden is een bekend fenomeen. Veelal kunnen we er weinig aan doen. Maar het is goed dat we onze zorgen daarover proberen te verwoorden. Gevoelens van onmacht en nieuwsgierigheid moeten ons niet doen voeren tot passief toekijken.

Gekte kan omslaan in een niet meer te corrigeren (door godsdienst of ideologie gekleurde) waanstoornis, die dan in groepen tot genoemde drama's kan voeren. Niemand van de nabestaanden zal er gelukkig mee kunnen zijn, tenzij hij/zij op een of andere manier aanleiding tot of oorzaak van het tragische feit zelf was.² De aandrijver, degene die de leiding heeft van zo'n (criminele) organisatie, is meestal wars van inbreng van de groepsleden en huldigt slechts eigen narcistische (en soms psychotische) motieven, die meestal ten eigen bate dienen en de eigen eer nastreven. De eigen doelen zijn gericht op materiële (rijkdom) en immateriële welstand (door uitbreiding van de machtspositie, de

---

² De Nazi beweging met Adolf Hitler als voorganger. Ook hij pleegde zelfmoord samen met medestanders (Eva Braun, Goebbels en gezin) teneinde aan te tonen dat hij overtuigd was van de kracht van de almachtige (wie dat ook zij). Vele auteurs vinden dat hij zichzelf wilde onttrekken aan een genadeloos proces tegen hem, na de overgave van Nazi Duitsland, maar Hitler zelf zag bijvoorbeeld de aanslag op hem (door Von Stauffenberg) niet als een tegenslag. Het feit dat hij tegen alle verwachting in ont kwam aan de dood vatte hij volgens Kershaw en andere biografen triomferend op als een ingreep van 'de Voorzienigheid'. Dit is opmerkelijk omdat hij sinds zijn 19^e jaar geen geloofsdaad in het openbaar meer had getoond en volstrekt geen banden meer had met de R.K. Kerk. Later zou zelfs onder zijn verantwoordelijkheid een priester zijn vermoord. Ook zijn volgelingen bleven echter geloof hechten aan de heilsbeweging van het Nazisme: mensen als Göring, en later Eichmann e.a. baseerden hun mensonterend gewelddadig gedrag op hun verantwoordelijkheid als loyale onderdaan van de door de Almachtige beschermde Führer, Hitler, 'Befehl ist Befehl'.

wereldheerschappij), en bewieroking. De trouwe groepsleden dienen slechts als marionet en zijn zelf vaak ook slachtoffer van geweld of repressie in hun leven geweest. Ook binnen een gezin kan huiselijk geweld vroeg of laat tot een drama leiden.

Nog een kleine overgang naar een puur materialistische doelstelling binnen de groep en je vindt ze overal in de vorm van maffiose bendes en rebellengroepen. Zulke verschijnselen zijn wereldwijd en het is dan ook goed dat het (inter)nationale (straf)recht daar alle aandacht voor heeft teneinde deze inhumane uitwassen op middelgrote tot grote schaal (zoals de burgeroorlogen in Rwanda, Liberia, Somalië, met honderdduizenden slachtoffers en dergelijke meer, en tussen verschillende drugskartels in Mexico met tienduizenden doden als gevolg) overal in kaart te doen brengen en de aanstichters ervan te vervolgen.

Kort samengevat en concluderend blijkt het hanteren van geweld als doelstelling teneinde eigen macht en glorie te kunnen uitleven een grote verleiding. Een roep om machtsuitoefening waaraan ieder mens vroeg of laat lijkt te zijn blootgesteld, binnen het gezin, maar ook in instituties en binnen staatsinstellingen. Het gaat erom, deze tendensen bloot te stellen in iedere organisatie waarin macht en onderdanigheid een rol van betekenis spelen. Vandaar dat het strafrecht, zeker in ons land, kritisch is ten aanzien van overheidsbemoeienis en – ingrijpen. Want het begint altijd met iets wat ieder mens kan begrijpen: bijvoorbeeld de strandrellen waarbij slachtoffers (ook een dode) vielen door politie-ingrijpen, omdat de politie zich in het nauw gebracht voelde.

En in gezinnen waarin fysiek geweld het panacee is om handelingen af te dwingen, dienen dringende psycho-educatieve gesprekken plaats te vinden. Soms helpen die niet, en dan dient aangifte te worden gedaan, - zeker wanneer er sprake is van mishandeling. Voor de hulpverlener is zo iets vaak een reden zich onmachtig te voelen. Maar juridische piketpalen zijn soms nodig, als het gezonde verstand niet wil meewerken. Want waar leidt toegeeflijkheid jegens geweld in kleine, maar ook grotere, groepen anders toe? Meer politie, meer controle en meer reden tot ingrijpen en beperking van vrijheden? Wie het principe huldigt dat mensen elkaar door het goede voorbeeld en met woorden dienen te overtuigen, zal begrijpen, dat (al of niet fysiek) geweld, zeker in gezinnen, *altijd*

bestreden moet worden. De ogen ervoor te sluiten in de zin van we stonden erbij en we keken ernaar, en we dachten dat het goed was, of we hadden nooit zoiets verwacht, of we wisten van niets, kan hoe dan ook geen alternatief zijn.

Met dank voor commentaar van Prof. Dr. Abram de Swaan, socioloog, emeritus Universiteitshoogleraar Universiteit van Amsterdam. 'Het probleem met die zeer ernstige geweldsdaders is dat ze zo zelden bij de psychotherapeut komen (en die mag er dan weer geen verslag van doen). Die collectieve delusionale suïcides zijn tamelijk onbegrijpelijk: no one lives to tell...

Ik zag in een documentaire dat die Jones ten aanzien van zijn onderdanen extreme seksuele privileges opeiste, ook bij mannen, en daarin altijd (?) zijn zin kreeg. Schaamte zou dus wel eens een grote rol kunnen spelen.

Het verschil tussen gewone moordenaars en genocidaire daders is dat de laatsten altijd groepsgevoels opereren, binnen een sterk bevestigende en ondersteunende institutionele context. Vandaar het moderne (sociaal psychologische) cliché dat ieder van ons in zo'n situatie hetzelfde had kunnen doen...

De zelfmoordterroristen worden ook in zo'n soort context opgenomen maar slaan de hand tevens aan zichzelf. (Dat was en is niks voor genocidaires). De vrouwen zijn vaak verwanten van slachtoffers van vijandig geweld, als weduwen bovendien in een uitzichtloze situatie.

Verzetters zoals we ze uit WO II kennen opereerden in min of meer overeenkomstige omstandigheden, soms roekeloos op het suïcidale af, maar stonden zichzelf - meen ik - nog altijd een overlevingskans toe en dat is toch weer wat anders. Bovendien zochten zij een specifiek doelwit uit, dat "het verdiend had", niet een anonieme menigte (die het uiteraard allemaal verdiend hebben omdat ze niet het juiste telefoonnummer van het Opperwezen draaien).'

Met dank voor zijn reactie aan Prof. Dr. Anton Loonen, arts en farmacoloog, hoogleraar farmacotherapie bij psychiatrische patiënten, RUG: 'Ik denk ook dat het interessant is om na te gaan wat de basis voor zo'n collectieve waan kan zijn. Moet het aansluiten bij bestaande filosofieën of overtuigingen of kan het ook bizar zijn. Een tweede vraag gaat over de mate van induceerbaarheid door medicatie. Ik ken een casus waar een man een terugval kreeg in het kader van zijn chronische (niet-psychotische) depressie, zich te buiten ging aan het innemen van zijn benzo's (om even rust te vinden, zoals zo vaak) en vervolgens ging handelen in de lijn van zijn paranoïde ideeën en een dubbele moord pleegde. Ik denk dat hij door het benzo-gebruik in een psychose kwam (hij kreeg overigens desondanks 20 jaar opgelegd). Ik meen mij te herinneren dat in die sekte in Zuid-Amerika ook middelen werden gebruikt.'

Met dank voor zijn toelichting aan Dr. Wouter Gomperts, psychoanalyticus en universitair docent Klinische Psychologie, Universiteit van Amsterdam. Je plaatst Nazi-Duitsland Rwanda, Liberia, Somalië, etc. en de moordenaars van Dalhem in één kader. Dat past erg in de traditie van criminologen en psychoanalytici om genocidaal daderschap uitsluitend te zien in samenhang met predisponerende

psychopathologische kenmerken.

*Maar verklaring van genocide vraagt wel om een sociologische aanvulling: Als bij veel mensen gedurende lange tijd de psychopathologische disposities bestaan, draagt dat bij aan de maatschappelijke omstandigheden waarin die disposities tot massaal geweld leiden en als die maatschappelijke condities gedurende lange tijd voor veel mensen bestaan, ontstaan de psychologische condities die tot massaal geweld aanleiding kunnen geven etc. Een spiraalsgewijze interactie dus tussen psychologische en maatschappelijke processen. Bepaalde maatschappelijk condities die lang voor veel mensen bestaan, creëren de psychische disposities op grote schaal, de psychische disposities die op grote schaal langdurig bestaan, creëren de maatschappelijke condities. Zie W. Gomperts, *Mindless mind en massamoord*, in: Verheugt-Pleiter J.E. (red.) *Psychoanalyse anno nu*. Assen: Van Gorcum. p. 227 e.v.*